

**СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИ ПРИ ПРЕПОДАВАНЕТО
НА ИКОНОМИЧЕСКИ ДИСЦИПЛИНИ
(НА ПРИМЕРА НА ДИСЦИПЛИНИТЕ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА“ И
„МЕЖДУНАРОДНИ ФИНАНСИ“)**

Огняна Стоичкова¹, Виржиния Желязкова², Яким Китанов³

**CONTEMPORARY METHODS IN TEACHING
ECONOMIC DISCIPLINES
(ON EXAMPLE THE COURSE " INTERNATIONAL ECONOMICS" AND
„INTERNATIONAL FINANCE")**

Ognyana Stoichkova, Virginiya Zhelyazkova, Yakim Kitanov

Резюме: В статията са обосновани актуалността, необходимостта и възможността за прилагането на различни иновационни методи на обучение в съвременните университети. Дава се всестранен анализ на съвременните интерактивни методи на преподаване и на различните форми на организация на самостоятелната работа на студентите. Разгледани са някои особености, предимства и недостатъци при прилагането на съвременните методи на преподаване по международна икономика и международни финанси.

Ключови думи: интерактивни методи, казуси, мозъчна атака, презентирание, екипна работа, SWOT анализ, делови игри, анализ на договор.

Abstract: The paper is devoted to the actuality, necessity and possibility of appliance of various innovational methods of education in the modern higher educational institution. It provides deep analysis of contemporary interactive methods of teaching and different forms of organization of self-guided work of students in the University. Special features and advantages and disadvantages of appliance of such methods of education are considered in this paper.

Key words: interactive methods, case method, brain storm attack, presentations, team work, SWOT analysis, business game, contract analysis.

¹Стоичкова О. е автор на увода и заключението

²Желязкова В. е автор на т. 1

³Китанов Я. е автор на т. 2

1. Същност на интерактивните методи на преподаване по икономическите дисциплини

При традиционната организация на учебния процес в качеството на начин на предаване на информация се използва едностранната форма на комуникация. Нейната същност се състои в транслирането, пренасянето от преподавателя на информация и в нейното последващо възпроизвеждане от обучаемите. Основен източник за обучение е самият опит на педагога. Обучаемият се намира в ситуация, при която той само слуша, чете, говори за определени области на знанието, заемайки само позицията на възприемащ.

В съвременния свят учениците, студентите, магистрите, докторантите имат възможност за избиране между множество университети във всяка страна на света, съобразно с желанията си, потребностите си и възможностите си. Поради това, българските висши училища трябва да отговарят на международните стандарти и да се стремят да дават качествено висше образование.

Възприемането на системата за оценяване и трансфер на кредити във висшето образование предполага рязко увеличение на дела на самостоятелната работа на студентите и докторантите в процеса на обучение. Задачата на преподавателите в съвременното висше училище е да научи студентите ефективно и качествено да работят самостоятелно.

За съжаление, понякога преподавателите дават на студентите сложни, объркващи, несъразмерни по обем и време задания за извънаудиторна работа, без да обяснят същността, опирайки се на това, че студентите са длъжни да усвоят материала самостоятелно. По този начин те просто снемат от себе си част от педагогическата работа, което считаме за неправилно.

Целта на преподавателите в университета е да научи студентите активно и последователно да работят в течение на целия семестър и през цялата учебна година на лекциите, семинарните упражнения, в пълна степен да усвояват учебния материал, да умеят самостоятелно да намират нужната информация и ефективно да работят с учебната, справочната и научната литература. Преподавателят трябва да бъде не просто учител, но и мъдър и търпелив наставник.

Прекрасен начин да се постигне тази цел е използването на новите и интерактивни методи на преподаване.

Както е известно, съществуват два подхода на преподаване – **традиционното** обучение, при което активна роля играе преподавателят, и **съвременният подход**, при който активната роля е на студента. Съвременният подход към обучението в университета предполага повсеместно използване на интерактивните и иновационни методи на преподаване, при които съществува постоянен контакт между преподавателя и аудиторията, студентите активно участват в обсъждане на въпросите на изучавания курс – международна икономика, международни финанси, международни финансови институции и пр.

И единият и другият подходи имат своите предимства и недостатъци, но предимствата на новите технологии са несъмнено по-големи. Към традиционните методи на обучение се отнасят:

- Лекцията – монолог от страна на преподавателя;
- Лекцията – диалог, беседа със студентите;
- Лекцията - консултация;
- Лекцията - обзор по най-съществените въпроси от курса;
- Лекция - тематична и т.н.

Семинарите и практическите занятия, като правило, са призвани да закрепят изучавания материал от студентите по пътя на елементарното препитване (под формата на въпроси-отговори).

Предимствата на традиционния подход се състоят в това, че преподавателят сам дава много учебна информация, а студентът по-леко получава учебния материал. Недостатъците на този стар подход са в това, че студентът най-често остава пасивен на семинарите и упражненията, няма мотивация за творчески подход към ученето.

Крайъгълен камък при интерактивните подходи са интерактивните упражнения и заданията, които трябва да изпълнят обучаемите. Основното отличие на интерактивните упражнения и задания се състоят в това, че те се насочени не само и не толкова към затвърдяване на вече изучения материал, колкото до усвояване на нови факти и обстоятелства. Съвременната педагогика е богата на цял арсенал от интерактивни подходи, сред които могат да се открият следните:

- творческите задания;
- работа в малки групи;
- работа по двойки;
- учебни игри (ролеви игри, имитации, делови игри и образователни игри);
- използването на обществените ресурси (покани към специалисти, екскурзии);
- социални проекти и други извънаудиторни методи на обучение (социални проекти, съревнования, радиопредавания и периодичен печат, филми, спектакли, изложби, представления, песни и приказки);
- брейнсторм (мозъчна атака);
- интерактивна лекция, работа с нагледни материали, видео- и аудио материали;
- обсъждане на сложни и дискуссионни въпроси;
- казус-методи;
- презентации.

Интерактивните методи на обучение предполагат проблемно-ориентирано обучение, а така също и личностно-ориентирано обучение. Те развиват, както способността към самостоятелно мислене, така и умение да се работи в екип.

Използването на съвременните интерактивни методи на образование развива **компетентностен подход** в обучението и разширява възможността да се изработят ключовите компетенции на специалиста. Ключовите компетенции са съвкупност от базови знания, от общи (универсални) умения, от личностни качества, позволяващи да се постигнат положителни резултати в професионалната и другите области на живота. Ключовите компетенции, според нас, представляват висша степен в йерархията на компетенциите, защото не имат междудисциплинарен характер, проявяват с в различни сфери.

Преходът на компетентностния подход при организация на процеса на обучение предвижда широко използване в учебния процес на активните и интерактивни форми

на провеждане на занятията (компютърни симулации, делови и ролеви игри, разбор на конкретни ситуации, психологически и други тренинги) в съчетание с извънаудиторна работа.

Компетентностният подход предполага преориентация на ориентирания към студента характер на образователния процес със задължително използване на ECTS като мярка за академичните успехи на студентите и модулните технологии на организация на образователния процес.

Иновационните методи на обучение имат следните предимства:

- индивидуален подход към всеки студент;
- активност на всички студенти от групата по време на занятието;
- свободно и създаващо интерес обучение на студентите;
- по-задълбочено усвояване на материала;
- фиксиране и затвърдяване на знанията, навиците и способностите;
- развитие на навици, необходими за обучение в течение на целия живот;
- повишаване на интереса към ученето у студентите и подобряване на посещаемостта;
- получаване на вътрешно удовлетворение у студентите и у преподавателите;
- мотивация на студентите за събиране, анализ и обобщение на материала;
- подобряване на връзката между изучаваните дисциплини, повишаване наинтердисциплинарната култура.

Интерактивните методи на обучение носят и някои рискове:

1. Понякога предшестващото обучение не съдейства на необходимата подготовка на студентите;
2. увеличава се времето за обучение, което може да се отрази отрицателно на други дисциплини;
3. частична загуба на контрол над студентите, ако те работят в групи, един може да работи повече, а друг – по-малко;
4. възможно е намаляване на обема на получаваните знания поради това, че повече време се губи от страна на студентите за анализ на един конкретен проблем.

2. Необходимост от проблемно обучение във висшето икономическо образование

Съвременното обучение е **проблемно обучение** – то е вид обучение, насочено към създаване и разрешаване на проблемни ситуации.

Проблемното обучение предполага:

1. Активно изучаване на даден проблем чрез поставяне на задачи и търсене на отговори и решения.
2. Прилагане и използване на научни методи познания, последователно и поэтапно изучаване на проблема от простото към сложното, от абстрактното към конкретното, анализ и синтез, и т.н.
3. Изучаването на проблема за това да се разбират и систематизират знанията, а не за просто акумулиране на факти.
4. Умение да се разсъждава и да се мисли критично и творчески.
5. Опити за работа както самостоятелно, така и в екип, да се предлагат различни варианти на решение на проблемите, да се търсят нови подходи.

6. Формиране и използване на системното разглеждане на проблемите, на цялостния подход към задачата.

7. Навици за продуктивно сътрудничество в екипи, при това на активно участие на всички и всеки в изследователската работа.

Всички интерактивни форми на обучение могат да се използват за организация на самостоятелната работа на студентите..

Ето някои най-приложими форми на организация на самостоятелната работа на обучаемите:

а - Презентация

Може да се даде задание, при което студентите да приготвят презентации както индивидуално, така и в групи.

Например, при преподаването на дисциплината «Световна икономика», по темата «Икономика на страните от ЕС», преподавателят не може да развие подробно и да даде пълна информация за 28-те страни-членки. Затова може да се даде задание на студентите самостоятелно да подготвят презентации по отделни страни.

Студентите могат да се разделят на групи по 3-4 човека, да им се дадат теми (напр. за външнотърговския оборот на някоя страна) и да се обясни, че презентацията трябва да включва задължително следните въпроси:

1. Обща характеристика и макроикономически показатели на страната.
2. Анализ на отрасловата структура на икономиката на страната.
3. Роля и място на страната в региона и в световната икономика.
4. Външноикономически връзки на страната.
5. Сътрудничеството на тази страна с останалите страни-членки на ЕС.

В екип студентите ще търсят информация, събират материали, интересни факти, нови статистически данни и всеки се готви по отделен въпрос. След това всички се обединяват, анализират и обобщават информацията. В резултат се съставя една обща презентация.

Освен това, студентите трябва да подготвят по 3-4 въпроса по своята част от презентацията и да зададат тези въпроси в групата за самоконтрол и по-пълно усвояване на материала. Това е необходимо, за да могат студентите от отделните екипи внимателно да се изслушват един друг. Може да се подготвят тестове, казуси или кръстословици по презентациите. След което преподавателят оценява работата на екипите и на останалите, които са слушали и гледали презентацията.

Може да се даде задание за подготовка на индивидуална презентация по зададена тема, например „Роля и дейност на международните организации в световната икономика“ (като СТО, МВФ, Световната банка, ООН, Азиатската банка за развитие и т.д). Добре е да се даде на студентите план за работа по темата, да се определи вектор за събиране и запознаване с материала, след което всеки един студент защитава своята тема с презентация на Power Point.

б - Сравнителен анализ и SWOT- анализ

В процеса на преподаването на студентите от по-горните курсове може да се даде задание да се извърши сравнителен анализ и SWOT- анализ. Например, в преподаването на темите курса «Международна търговия» или «Макроикономически анализ» може да се възложат следните задания: студентите да се разделят по двамаи да

направят сравнителен анализ на икономическото развитие и икономическата политики на страните.

Например, те трябва да сравнят икономическото развитие и икономическата политика на Германия и Франция, Гърция и Турция, САЩ и Канада. Един студент може да опише икономиката и политиката на една страна, а друг студент да опише икономиката и политиката на друга страна като използва SWOT- анализа. Или може да се даде на студентите задание да направят сравнителен анализ на условията и механизмите на членство на някои страни в СТО като Сърбия, Иран, Беларус, Андора и Ватикана и т.н, също с прилагане на SWOT- анализа.

SWOT- анализът предполага, че студентите анализират и открояват силните страни, слабите страни, възможностите и заплахите (strong aspects, weakness, opportunities and threats).

Преподавателят може да даде план за такъв анализ, студентите, както и в случая с презентацията, събират и обработват данните, справочниците, фактите, щателно анализират, обобщават и правят сравнителния анализ, след което го представят във вид на презентация.

в - Казусният метод (Case method)

Казусите са най-яркият вид проблемно-ориентирано и личностно-развиващо обучение.

Казусите са учебни материали за дискусия и самостоятелна работа на студентите, основани на реални събития, осъществяващи се в реално съществуващи организации, фирми, компании. Това задание съдържа в себе си събитие или проблем, който има място в реалния живот, който студентите трябва да се опитат да решат самостоятелно. Смисълът е в това, студентите да вземат за анализ история от дейността на реално съществуваща компания, фирма, организация или предприятие.

Очевидно е, че в съвременните условия на криза на световната икономика навсякъде организациите и компаниите, банките и фондовете, и даже цели страни търпят фиаско, имат по-големи или по-малки социални и икономически проблеми. Събитията в тези компании в течение на времето се развиват, проблемите се пораждат и узряват, а когато се обострят, трябва да се търси решение.

При подготовката на казуса е необходимо:

- да се събере огромна информация от различни източници;
- да се подбере подходящ стил на изложението;
- да се изработи хронологически издържана структура на казуса;
- да се очертае фабулата на казуса с интрига, проблем;
- да се изолира нужното и да се запълни с ключови фигури;
- да се напише казусът и да се редактира;
- казусът да се представи чрез презентация.

Преподавателят може сам да напише казуса, или да го намери в интернет, да го доработи, да го редактира и да го даде на студентите за търсене на решение.

Целта на казус-метода е да научи студентите да правят качествен и разностранен анализ на дейността на фирмата. При написването на казусите е необходимо също така да се състави ясен и конкретен план на презентацията на казуса, да се опишат реалните събития, да се следва хронологията на събитията, да се отделят ключовите фигури,

главните теоретични и практически проблеми, да се даде на студентите възможност за обсъждането им и да се опитат да ги решат.

Казусът, както и презентацията, дават възможност да се въвлекат в работа колкото се може повече студенти, да се заинтересуват и да се мотивират. Ако някой не е готов, то той не би могъл да участва в дискусиата. Важна мотивация в това отношение е възможността да се прилагат теоретичните знания на практика. Казусът може да се предостави в хартиен вид, в електронен вид, като слайдове, на аудио-видео-записи или комбинирано.

Аудиторията може да бъде разнообразна: подготвена и активно работеща, или слабо подготвена и равнодушна. По-добре е казус да се дава на подготвена и силна аудитория. Материали на участниците може да се раздадат в началото на занятията, постепенно по време на занятията, или в края на занятията, когато студентите не знаят плана за работа.

В процеса на обучението преподавателят трябва да играе ролята на треньор и наставник, да помага на студентите да намират информацията, критично да мислят и творчески да работят.

При обучението с използване на казус-метода е по-добре студентите да се разделят на групи по 3-4 човека, да им се дадат еднотипни задания, строго да се регламентира времето за обсъждане. В края преподавателят трябва да даде пълна и обективна оценка за работата на всички участници в дискусиата.

В една добре подготвена аудитория на студентите от 3-4 курс и на магистрите може да се даде задание самостоятелно да подготвят казус на 4-6 страници под формата на «въпроси-отговори». Екипът от 3-4 души, който разработва казус в течение на две седмици, събира, обработва, анализира информацията, капитанът на екипа (отбора) разпределя въпросите, заданието между членовете на екипа и всички работят. Всеки член на отбора извършва своя дял от работата, след което всички се събират, комбинират информацията в един казус и го поднасят за обсъждане под формата на презентация.

Примери за интересни казуси в живота има достатъчно много. Може да се вземе историята на някоя транснационална компания или транснационална банка, например, може да се представи казус от живота на компаниите Adidas vs. Puma, Airbus vs. Boeing, Coca Cola vs. Pepsi Cola, Apple vs. Samsung и т.н.

г - Делова игра

При преподаването на курса «Международна икономика», «Международни финанси» могат често да се използват деловите игри. Избраната тема трябва да е актуална и злободневна тема на деня. Например, Четвъртата среща на високо равнище ЕС-Югоизточна Европа, организирана от The Economist, която се проведе през октомври 2015 г. в София под надслов: „Обратно броене към стабилност и растеж“. Деловата игра предполага разпределение на ролите между студентите – едни студенти влизат в ролята на лидер на някоя от страните: на България, Германия, Гърция, Италия, Великобритания и т.н. Други студенти избират ролята на Председателя на Европейската комисия–Жан-Клод Юнкер, на Европейския парламент–Мартин Шулц, на председателя на Европейската банка за инвестиции и пр.

След разпределение на ролите, студентите внимателно изучават икономическото положение в съвременна Европа, кризата на еврото, кризата в Гърция, Италия, Испания, Португалия, Ирландия, нелеката съдба на страните-донори Германия и Франция, конкретните планове за излизане от кризата като Инвестиционния план на Юнкер. Студентите събират, изучават фактите, статистиката, анализират материалите за всяка страна по отделно и ситуацията в Европейския съюз в цяло. Изучават въпросите по дневния ред на реално протичащото заседание на страните от ЕС. След това написват сценарий, моделират и играят деловата игра съгласно разпределените роли. Опитват се заедно с лидерите на страните от Европа да намерят решение на социално-икономическите и политически проблеми в Европа.

Ролята на преподавателя в деловата игра, както и в казус-метода се заключава в следното:

- помощ при събирането, обработването и анализа на материалите;
- поддържане на дискусиата и насочването ѝ в правилна насока;
- стимулиране на интереса (оценка, поставяне на кредити и др.);
- поощряване на самостоятелните и интересни идеи;
- обобщаване на мнения и изводи;
- разясняване на непонятните и спорни моменти;
- в края на деловата игра да се изкаже собствено мнение и да се даде оценка на всички участници в деловата игра.

д - Анализ на договор (контракт)

По теми като: «Външноикономическа дейност» или «Международен бизнес» на студентите може да се даде задание, например, да се направи анализ на външнотърговски договор (контракт).

Преподавателят сам пише или намира готов външнотърговски контракт на два езика (български/английски), адаптира го, изменя, допълва, редактира, вкарва в текста умишлено грешки и противоречия.

След това, дава задание на студентите да направят анализ договора, да намерят в него грешките, несъответствията и да отговорят на поставени въпроси. Например, «Кой е съставил контракта - Продавачът или Купувачът?». Трябва да се даде обоснован отговор.

Възможно е да се допуснат различни грешки: по отношение на структурата и съдържанието на контракта, по базисните условия на доставката, по условията и валутат на плащането, по международните разплащания, може да се получат лингвистични несъответствия, грешки в цифрите на Приложението към контракта и др. За да отговорят на всички въпроси, да намерят всички грешки и противоречия, студентите трябва внимателно да се запознаят и усвоят съответния учебен материал от изучавания курс.

Съществуват много варианти на организация на самостоятелната работа на студентите: решаването на теоретичните и практически задачи; написването на есе по зададена тема; мониторинг на информационните сайтове; изучаване и анализ на правно-нормативната уредба; съставяне и решаване на тестове и кръстословици по отделните теми на изучаваната дисциплина и т.н.

Заклучение

Опитът показва, че интерактивните методи на преподаване създават големи възможности за активно въвличане на студентите към самостоятелна работа, съдействат за формиране на умения да се мисли нестандартно, критично да се анализира, да се търси и намира информация, да се обработва и синтезира информация, и което е не по-малко важно – да се работи в екип. У студентите се развива чувство на отговорност за себе си и за екипа, изработват се способности да се съчетават теоретичните знания с възможността да се решават реални задачи и проблеми от стопанския живот.

Всички съвременни методи на обучение на студентите представляват най-разнообразни форми на организация на самостоятелната работа на студентите, и докторантите, намират подкрепа, разбиране сред тези, които ние обучаваме. В наши дни, във века на информационните технологии и на интернет както преподавателите, така и студентите имат възможност да обработват масиви от огромна информация и да я използват в обучението и в преподаването.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Иванов, Иван, П. Интерактивни методи на обучение.
www.ivanpivanov.com/.../55_Interaktivni-metodi-za-obuchenie.pdf

Лулански, П. (2013). Атлас по методика на икономическите изследвания, УИ „Стопанство”

Лулански, П. (2012). Изследователското майсторство: операционализиране на дефиниция. Статия в сп. „Икономическа мисъл“

Н. Н. Интерактивные методы обучения как средство формирования ключевых компетенций. Электронное научно-техническое издание «наука и образование», №4, 2011: <http://technomag.edu.ru/doc/172651.html>

Косолапова М. А., Ефанов В. И., Кормилини В.А., Боков Л.А. (2012). Положение о методах интерактивного обучения студентов в техническом университете: для преподавателей ТУСУР – Томск: ТУСУР, 2012, стр.87,
www.tusur.ru/export/sites/ru.tusur.new/ru/education

Prof. Ogniyana Stoichkova, PhD
Finance Department
VUZF University
1, Gusla Str.
Sofia 1618
E-mail: ognsto@abv.bg

Prof. Virginiya Zhelyazkova, PhD
Finance Department
VUZF University
1, Gusla Str.
Sofia 1618
E-mail: vzhelyazkova@vuzf.bg

Assoc. Prof. Yakim Kitanov, PhD
Finance Department
VUZF University
1, Gusla Str.
Sofia 1618
E-mail: qkitanov@vuzf.bg

© 2019. This work is published under <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> (the “License”). Notwithstanding the ProQuest Terms and Conditions, you may use this content in accordance with the terms of the License.